

na primjeru obitelji Zrinski pokazuje kako su socijalne interakcije i obiteljske veze u tome dijelu svijeta odredile širenje reformacije i koje su metode korištene u tome procesu. Szabolcs Varga u radu *The Process of the Reformation in the Trans-Drava Area of the Diocese of Pécs in the 16th Century* (231-248) analizira propadanje Pečuške biskupije uslijed osmanlijskih osvajanja i širenja protestantizma kod većine stanovništva sredinom 16. stoljeća te navodi razloge opstanka katolika u nekim dijelovima biskupije naglasivši da reformacija sredinom 16. stoljeća na tome području nije bila tako uspješna kao što su to prikazivali onovremeni propovjednici u svojim istupima.

U posljednjoj cjelini ovoga zbornika, koja se bavi kulturnim utjecajem reformacije na spomenuto područje, Hermann Ehmer u radu pod naslovom *The Urach Printing Shop and its Significance for Croatian Literature: Production-Finance-Distribution* (251-261) objašnjava politički kontekst utemeljenja tiskare u Urachu i teološke pretpostavke njezina djelovanja te opisuje produkciju knjiga i njihovo financiranje, dok Nataša Štefanec u radu *The Adaptable Religious Politics on the Zrinski Estates* (263-282), nastojeći odgovoriti na pitanje je li obitelj Zrinski, u historiografiji prikazivana kao gorljiv zagovornik protestantizma, nastojala provesti evangelizaciju podanika na njihovim posjedima, zaključuje da su Zrinski religijsku politiku prilagođavali regionalnim posebnostima, političkim okolnostima i obiteljskim interesima pa su tome pitanju različito pristupali u Međimurju i na posjedima u Vinodolu.

Objavljivanje ovoga zbornika na engleskome jeziku i vrlo širok raspon tema koje su njime obuhvaćene vrlo je važno za predstavljanje ove teme široj znanstvenoj zajednici, koja nije upoznata sa znanstvenom produkcijom u Hrvatskoj zbog jezične barijere. Za očekivati je da će i druge teme kojima se bavi hrvatska historiografija u suradnji s inozemnim autorima biti objavljene na engleskome jeziku i tako još više rezultate istraživanja

hrvatskih znanstvenika približiti međunarodnoj znanstvenoj zajednici.

Zlatko Kudelić

Slaven Bertoša, *Barban i mletački Loredani: život u pokretu, ljudi i događaji*, Pazin; Barban; Pula: Katedra Čakavskog sabora Pazin; Državni arhiv u Pazinu; Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, 2015, 319 stranica

Dugogodišnji i neumorni proučavatelj povijesti istarskoga poluotoka, Slaven Bertoša, objavio je 2015. godine u izdanju Katedre Čakavskoga sabora Pazin, Državnoga arhiva u Pazinu i Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli novu monografiju pod naslovom *Barban i mletački Loredani: život u pokretu, ljudi i događaji*. Najkraće rečeno, knjiga pruža analizu društvene, kulturne, demografske i crkvene povijesti jednoga malenog dijela Istre pod mletačkom upravom u razdoblju ranoga novog vijeka – područja Barbana. Kao već dokazani stručnjak za spomenutu tematiku, o kojoj je proteklih godina objavio niz radova, te kao vrstan poznavatelj arhiva u kojima se nalazi bogata arhivska građa vezana za prostor Istre, autor je u ovome djelu prikazao relativno slabije proučen prostor Barbana i Raklja. Uz sekundarnu literaturu on je svoje istraživanje prvenstveno temeljio na neobjavljenim izvorima pohranjenima u Archivio di Stato di Venezia, Državnome arhivu u Pazinu te Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Djelo *Barban i mletački Loredani* podijeljeno je na četrnaest poglavlja od kojih svako sadrži po nekoliko potpoglavlja, a na kraju svakoga poglavlja nalazi se jedan ili više priloga. Na samome kraju knjige nalaze se bilješke, popis izvora i literature, sažeci na hrvatskome, talijanskome, engleskome i njemačkome jeziku, kazalo mjesta, imena i stvari te bilješka o piscu. Također, treba istaknuti

kako je knjiga bogato opskrbljena ilustracijama autor kojih je sâm Slaven Bertoša.

Uz *Predgovor* (5-6) u kojemu se autor, osim osvrta na neke općenite podatke vezane uz sadašnjost i prošlost proučavanoga prostora, zahvaljuje svima koji su doprinijeli nastanku ove njegove knjige, u najkraćim se crtama presjek čitave povijesti Barbana donosi u *Uvodu* (7-9). Pored njegova zemljopisnog smještaja ovdje se navodi kako je kraj oko Barbana bio naseljen još u najstarije doba, a uz glavne trenutke u njegovoj srednjovjekovnoj i ranonovovjekovnoj prošlosti ističe se nastanak znamenite Trke na prstenac, prvi put spomenute u povijesnim izvorima 1696. godine.

Nakon ovih kratkih i općenitih uvodnih napomena slijedi konkretniji uvod u ovdje predstavljeno istraživanje. Prvo poglavlje pod naslovom *Mletačka obitelj Loredan i njezini sredozemni horizonti* (11-29) donosi pregled povijesti ove stare i vrlo razgranate mletačke obitelji koja svoje korijene vuče od 11. stoljeća, a čiji su se mnogi članovi istaknuli u političkim, vojnim, gospodarskim, kulturnim i crkvenim poslovima Serenissime služeći joj od Veneta do Levanta. Posebna se pozornost prilikom ovoga pregleda dala najvažnijim pripadnicima obitelji zabilježena u raznim bibliografijama i leksikonima. Nakon prikaza povijesti obitelji autor prebacuje fokus na razmatrati geografski prostor. U poglavlju *Kratki povijesni pregled uz osvrt na historiografiju* (30-39) donosi se detaljan pregled povijesti od ranoga srednjeg vijeka u kojemu je Barban nastao do kraja mletačke uprave 1797. godine te se pritom daje uvid u širi kontekst onodobnih istarskih prilika, ali i onih širih europskih s obzirom na promjene raznih vlasti na ovome prostoru kroz povijest, od bizantske i frančke, preko njemačke, austrijske te najzad do one mletačke. Također, prilikom pregleda historiografije vezane za ovo područje, posebna se pozornost pridaje ostavštini devetnaestostoljetnoga samoukog povjesničara Barbana Josipa Antuna Batela te dvojice sedamnaestostoljetnih opisivača Bar-

bana i Barbanštine – Giacoma Filippa Tomasinija i Prospera Petronija.

Nakon ovih nekoliko uvodnih poglavlja započinje se s analizom barbanske ranonovovjekovne povijesti temeljene na arhivskim istraživanjima. *Teritorijalni, demografski i gospodarski podaci o Barbansko-rakljangskog gospoštiji u drugoj polovini XVIII. stoljeća* (39-49) poglavlje je temeljeno na spisima sačuvanim u ostavštini Batela, koji se odnose na administrativni i gospodarski ustroj ove feudalne gospoštije u posljednjim desetljećima mletačke vlasti. Njihovom analizom autor dolazi do zaključka kako je ovo područje bilo prilično prosperitetno, s relativno razvijenom poljoprivredom i stočarstvom uz koje su postojale i obrtničke te trgovačke djelatnosti, dok je u samome Barbanu svoje sjedište imao niz predstavnika državne vlasti i župnik. Kao logični nastavak ovome slijedi poglavlje *Povijesna antroponimija i toponimija (početkom XIX. stoljeća)* (49-98) u kojemu se donosi kompletan popis antroponima i toponima te se dolazi do zaključka da ovaj prostor, s obzirom da su gotovo sva naveden prezimena i danas karakteristična te postoji jasan kontinuitet hrvatskih prezimena, ima važno mjesto u stalnome i višestoljetnome procesu doseljavanja u Istru te većinski pokazuje hrvatsko etničko podrijetlo stanovnika.

Sljedeća tema koja se provlači kroz nekoliko poglavlja odnosi se na crkvenu povijest Barbana. U poglavlju *Crkvena prošlost Barbana i Raklja* (99-138) kroz popise barbanskih crkvenih službenika i bratovština, obveze kaptola, opis crkava, groblja i putova te raznih drugih detalja daje se sveobuhvatan pregled crkvenoga ustroja, ali i svakodnevnoga vjerskog života na ovome području. Na temelju analize više zanimljivih dokumenata sljedeća dva poglavlja daju detaljniji uvid u središnju crkvenu barbansku ustanovu, a to je župna crkva sv. Nikole. Poglavlje *Prilozi poznavanju prošlosti župne crkve sv. Nikole u Barbanu* (139-146) govori o izgradnji same crkve te donosi podatke o nekim istaknutijim crkvenim djelatnicima 17. i 18. stoljeća poput

svećenika Petra Stankovića i Petra Družića, dok se pregled crkvene imovine, koja je sadržavala raznovrsno blago, jednim dijelom i velike umjetničke vrijednosti, donosi u poglavlju *Inventar crkve sv. Nikole u Barbanu iz 1640.* (147-151). Crkvena tematika zaključuje se poglavljem naslovljenim *O dvjema crkvama Barbanštine* (151-162). U njemu se donose podaci o crkvama dvaju barbanskih mjesta – crkvi Gospe Snježne u Pisku i crkvi Majke Božje od Zdravlja u Hreljićima.

Izniman materijal za proučavanje društvene povijesti svakako čine bilježnički spisi te je upravo analizom ove vrste građe autor u knjizi temeljio svoje istraživanje društveno-povijesnih procesa u Barbanštini. Kompletan popis bilježnika od početka 16. do početka 19. stoljeća, koji broji 81 osobu, donosi se u poglavlju *Barbanski i rakljski bilježnici (1502.-1811.)* (163-168), a uz sam popis analiziraju se i značajke uloge bilježnika, a tako i njihove građe. Glavna vrsta bilježničkih spisa kojom se autor služio jesu oporuke. Analizom testamenata pojedinaca u poglavljima *Oporuke barbanskih plemića (XVI.-XVII. stoljeće)* (169-174) i *Oporuke barbanskih seljaka (XVI.-XIX. stoljeće)* (175-187), donosi se niz podataka o tadašnjemu načinu života na Barbanštini ovih dvaju društvenih slojeva u trajanju ranoga novog vijeka. Jednaka je vrsta izvora poslužila autoru u prikazu migracijskih veza, posebice onih lokalnih u poglavlju *Oporuka Antuna Sinčića (1799.): primjer bužetsko-barbanskih migracijskih veza* (188-194), a daljnja se analiza migracija unutar istarskoga poluotoka, ovaj put temeljena na matičnim knjigama za razdoblje od prve polovice 17. do prve polovice 19. stoljeća, donosi u sljedećemu poglavlju pod naslovom *Migracijski kontakti između Barbana i Pule u ranom novom vijeku* (195-212). Krajnji je zaključak kako područje Barbana i Raklja zauzima istaknuto mjesto u kontekstu neprekinutoga procesa doseljavanja u Istru, a rezultati istraživanja etničke pripadnosti doseljenika koincidiraju s rezultatima u jednoj od ranijih poglavlja ove knjige te također

pokazuju izražene hrvatske etničke elemente, posebice na selu.

Poglavlje kojim se zaključuje ova studija o ranonovovjekovnoj povijesti Barbanske gospoštije nosi naslov *Mletačko-austrijska granica u dolini rijeke Raše koncem XVIII. stoljeća* (213-225). Time se svim ovdje navedenim aspektima prošlosti proučavanoga prostora dodaje još jedan, onaj politički. Točnije, opisom dvaju kratkih diplomatskih epizoda na samome kraju postojanja Mletačke Republike, graničnim prijeporima s Austrijom 1788. i 1791. godine, autor ovdje prikazuje Barban kao granično područje dvaju država. S obzirom da granica uvijek predstavlja složen, nestabilan i dinamičan prostor, ovdje se pokazalo kako Barbanština u tome smislu nikako nije iznimka.

Na kraju se svakako može reći kako je Slaven Bertoša svojom, ovdje prikazanom, mikrohistorijskom analizom napravio novi korak u dosadašnjim spoznajama o povijesti ranoga novog vijeka ne samo konkretnoga, ovdje proučenoga, prostora, već i istarskoga poluotoka u cjelini. Također, stavivši ovaj maleni i marginalni prostor na granici dviju europskih sila u vezu s važnom mletačkom obitelji Loredan, autor je istaknuo njegovu pripadnost svijetu Mletačke Republike, drugim riječima, jednome širem geografskom, političkom i kulturnom prostoru Jadranskoga mora i Sredozemlja. Dakaako, s obzirom da je ovo prva povijesna znanstvena monografija o području Barbanštine, niti arhivska građa niti teme vezane za ovaj prostor i razdoblje nisu ovim djelom iscrpljene. Stoga, uz donošenje novih spoznaja o povijesti Barbana i Istre autorov interdisciplinarni, multidisciplinarni i transdisciplinarni pristup ujedno čini dobar i jasan putokaz za buduća istraživanja.

Filip Novosel

Elvis Orbančić (priredio), Ignazio Gaetano de Buset. *Visita Spirituale del 1788 in Istria / Ignacije Kajetan Buzetski. Duhovna vizitacija iz 1788. godine u Istri (Città di Vaticano: Associazione Archivistica Ecclesiastica; Hrvatski državni arhiv; Državni arhiv u Pazinu, 2016), 277 stranica*

Dr. sc. Elvis Orbančić, ravnatelj Državnoga arhiva u Pazinu, priredio je i uvodnikom popratio te transkribirao i preveo rukopis vizitacije Pićanske i dijela Porečke biskupije Ignacija Kajetana Buzetskoga. Vrijedan je taj rukopis, posebice za Pićansku biskupiju, jer prema dosadašnjim saznanjima, [predstavlja] jedinu pastoralnu vizitaciju koja je sačuvana uopće u njejoj milenijskoj povijesti (...). Izdanje je priređeno dvojezično, na hrvatskome i talijanskome jeziku. Izdavač je ugledna Associazione Archivistica Ecclesiastica, dok su suizdavači Hrvatski državni arhiv i Državni arhiv u Pazinu. Recenzenti su Franjo Emanuel Hoško i Gaetano Zitto, redakturu prijevosa i prijevoda učinio je Jakov Jelinčić, dok je autor prijevoda na talijanski jezik Marino Manin. Djelo je obogaćeno četirima kartama koje prikazuju prostorni tijek De Busetove vizitacije, a koje je učinio Ivan Jurković. Uvodnom tekstu te prijepisu i prijevodu Vizitacije prethodi predgovor Gaetana Zita, predsjednika međunarodnoga strukovnog udruženja crkvenih arhivista Associazione Archivistica Ecclesiastica te pozdravne riječi biskupa porečkoga i pulskoga Dražena Kutleše te tršćanskoga biskupa, nadbiskupa *ad personam* Giampaola Crepaldija.

Ignacije Kajetan Buzetski odnosno – kako ga nalazimo u vrelima – Ignazio Gaetano de Buset a Faistenberg – *doktor svete teologije, apostolski protonotar, carsko-kraljevski vikar nekadašnje Porečke biskupije a Parte Austriaca, pazinski prepozit, titularni kanonik i kapitularni vikar Pićanske biskupije*, potom prepozit katedralnoga kaptola u Trstu, kapitularni vikar i naposljetku, od godine 1796. i biskup Tršćanske biskupije, nadasve je zanimljiva ličnost istarskoga *settecenta*, koja je

svojim djelovanjem obilježila crkveni i društveni život prostora Pićanske i austrijskoga dijela Porečke biskupije. Njegova je vizitacija bogato vrelo kako za proučavanje crkvene povijesti, tako i društveno-gospodarske zbilje srednjoistarskoga prostora koncem 18. stoljeća.

Autor će se u uvodnoj studiji osvrnuti na život i djelovanje Ignacija Kajetana Buzetskoga (17-21), a posebno pozabaviti pitanjem kada je Buzetski postao generalni odnosno kapitularni vikar Pićanske biskupije jer ga rukopis vizitacije nejednolično titulira. Pozivajući se na poznate izvore i literaturu zaključuje da je Buzetski izabran na položaj kapitularnoga vikara prije 16. kolovoza 1787., dok se u svojstvu generalnoga vikara spominje tek od ožujka 1789. godine. Da bi razjasnio djelovanje Ignacija Kajetana Buzetskoga kao vizitatora, autor ocrtava društveno-gospodarsku i političku sliku Istre i Pazinske knežije koncem 18. stoljeća s posebnim osvrtom na crkveno-organizacijske prilike. Od 1374. godine prostor središnje Istre privatni je posjed Habsburgovaca. Istarska knežija teritorijalno obuhvaća Pazinsku grofoviju i *skupinu malih gospoštija i posjeda*, među kojima posebno mjesto zauzimaju crkveni feudalni posjedi: Tupljak i Škopljak Pićanskoga biskupa te samostansko dobro Sv. Petar u Šumi. Državna je granica 80-tih godina 18. stoljeća središnju Istru dijelila na mletački i austrijski dio, dok će i u crkveno-jurisdikcijskome smislu, napominje autor, habsburška Istra *biti prostor doticaja duhovne vlasti četiriju biskupa ordinarija: pićanskog, porečkog, pulskog i tršćanskog*. Upravo je to doba kada u crkveno-organizacijskome pogledu taj prostor doživljava znatne promjene zahvaljujući reformama Josipa II. Na poticaj ljubljanskoga kneza-nadbiskupa Janeza Herbersteina u razdoblju od 1782. do 1788. godine car je imao namjeru ujednačiti granice crkvenih i političkih pokrajina. Osnovane su nove biskupije, a stara sjedišta biskupija premještena su u nove glavne gradove pokrajina. Tako je 1785. godine posljednji pićanski biskup Aldrago Antonio de Piccardi premješten na senjsku katedru,